

RÄTTSFALL

NJA 2001 s. 474

Återvinning i konkurs. En gäldenär infriade en kortare tid före sin konkurs en skuld genom att sätta in ett belopp på borgenärens bankkonto. Samtidigt som beloppet kom in på kontot erlade borgenären detta som betalning av en skuld till banken. Penningbeloppet har ansetts ha kommit banken till handa på ett sådant sätt att bestämmelsen i 4 kap. 18 § konkurslagen om egendom som har överlåtits till annan var tillämplig.

Elektrounion Teknik Aktiebolags konkursbo förde vid Stockholms TR den talan mot Sparbanken Sverige AB som framgår av TR:ns dom.

TR:n (rådmännen Holmgren och Camving samt hovrättsassessorn Klerbro) anförde i dom d. 28 nov. 1995: Bakgrund. Enligt avtal d. 1 sept. 1992 mellan Elektrounion AB (teknikbolaget) och Elektrounion Service AB (servicebolaget) överlät servicebolaget genom ett inkrämsavtal sin service- och underhållsverksamhet till teknikbolaget och försälde i samband därmed även vissa tillgångar och skulder till teknikbolaget, se bilaga 1 (bilagan återges ej här; red:s anm.).

Teknikbolaget och servicebolaget var helägda dotterbolag till Elektrounion AB, som försattes i konkurs d. 19 febr. 1993. Den 18 febr. 1993 inställde teknikbolaget betalningarna.

Sparbanken Sverige AB (Sparbanken) väckte d. 15 mars 1993 talan mot teknikbolaget och yrkade att TR:n skulle fastställa bankens rätt till betalning för en fordran om ca 6,9 miljoner kr gentemot servicebolaget. Grunden för yrkandet var att banken hade säkerhet för sina fordringar på servicebolaget i form av företagshypotek. Sparbanken hänvisade därvid till inkrämsavtalet mellan teknik- och servicebolagen samt till den s.k. förföljelserätten enligt 2 kap. 3 § företagshypotekslagen.

Sparbanken och teknikbolaget träffade d. 24 mars 1993 en förlikningsöverenskommelse, se bilaga 2 (bilagan återges ej här; red:s

anm.). Denna innebar bl.a. att teknikbolaget åtog sig att till Sparbanken bekräfta en med anledning av inkråmsavtalet resterande köpeskillingsskuld och att reglera denna till servicebolaget genom betalning till servicebolagets checkräkningskonto hos Sparbanken, varav 500 000 kr skulle erläggas omgående d. 24 mars 1993. I förlikningsavtalet intogs också en klausul med innebörd att avtalet förutsatte att Elektrounion AB:s konkursbo skulle försälja aktierna i teknikbolaget till Siemens.

Teknikbolaget erlade 500 000 kr d. 24 mars 1993 genom insättning på servicebolagets checkräkningskonto i Sparbanken. Vid insättningstillfället häftade servicebolaget i skuld till Sparbanken för checkräkningskontot.

Någon försäljning av aktierna i teknikbolaget kom inte till stånd. I målet är ostridigt att förlikningsavtalet till följd härav inte är bindande. Teknikbolaget och servicebolaget försattes i konkurs d. 2 april respektive d. 6 april 1993.

Yrkanden m. m. Teknikbolagets konkursbo har yrkat att TR:n skall förplikta Sparbanken att till konkursboet betala 500 000 kr jämte ränta därå från d. 1 april 1993 till dess betalning sker, i första hand enligt 2 och 5 §§räntelagen och i andra hand enligt 4 kap. 15 § KL.

Sparbanken har bestritt käromålet, men har vitsordat yrkat belopp jämte ränta som i och för sig skäligen.

Teknikbolagets konkursbo har som grund för sin talan anfört följande.

1. Eftersom förlikningsavtalet mellan teknikbolaget och Sparbanken på grund av bristande förutsättningar inte är bindande skall utgivna prestationer återgå. Detta innebär att betalningen om 500 000 kr, vilken betalning i realiteten skett till Sparbanken som är part i förlikningsavtalet, skall återgå. Ränta skall utgå enligt 2 och 5 §§räntelagen.
2. Betalningen om 500 000 kr skall gå åter enligt 4 kap. 10 § alternativt 4 kap. 5 § KL. Ränta skall utgå enligt 4 kap. 15 § KL. - Betalningen, som inte är ordinär, har skett i förtid inom

tre månader före fristdagen d. 2 april 1993 (4 kap. 10 § KL). Genom betalningen har egendom undandragits teknikbolagets borgenärer. Teknikbolaget befann sig vid betalningstillfället på obestånd, vilket Sparbanken kände till eller borde ha känt till. Betalningen var otillbörlig. (4 kap. 5 § KL.)

3. Om TR:n skulle finna att betalning inte skett till Sparbanken utan till servicebolaget åberopas såvitt avser återvinningstalan en analog tillämpning av 4 kap. 18 § KL. Av denna bestämmelse följer att konkursboet kan vända sig till Sparbanken eftersom betalningen om 500 000 kr kan jämföras med en överlåtelse.

Sparbanken har som grund för sitt bestridande anfört följande.

1. Sparbanken är fel part. Betalningen om 500 000 kr har gjorts av teknikbolaget till servicebolaget. 4 kap. 18 § KL är inte tillämplig.
2. Om TR:n skulle finna att betalning har skett till banken skall detta betraktas som betalning för den egendom som omfattades av företagshypoteket. Banken - som hade s.k. förföljelserätt enligt företagshypotekslagen - hade förmånsrätt i den egendomen.
3. Det bestrids att förutsättningar för återvinning föreligger. Det vitsordas att betalningen skett inom tre månader före fristdagen. Betalningen var emellertid ordinär och skedde ej i förtid. Teknikbolaget var inte på obestånd. Betalningen var inte otillbörlig.

Teknikbolagets konkursbo har till utveckling av sin talan anfört följande. Teknikbolaget blev på obestånd då moderbolaget försattes i konkurs d. 19 febr. 1993. Teknikbolaget hade en stor fordran på moderbolaget vilken blev värdelös vid moderbolagets konkurs. När aktieöverlåtelsen till Siemens inte blev av försattes teknikbolaget i konkurs.

Förlikningsavtalet mellan teknikbolaget och Sparbanken ligger till grund för betalningen om 500 000 kr. Sparbanken är därför rätt

part i målet. I förlikningsavtalet anvisade Sparbanken att betalning skulle ske till servicebolagets konto. Betalningen av de 500 000 kr har kommit Sparbanken till godo genom att servicebolagets skuld för checkräkningskrediten hos Sparbanken därigenom minskade.

Enligt inkråmsavtalet (som Sparbanken informerades om i början av 1993) skulle uppkommande saldo i avräkningen mellan teknik- och servicebolagen kvarstå som långsiktig fordran/skuld och räntedebitering skulle inte ske. Skulden var inte förfallen till betalning då de 500 000 kr sattes in på servicebolagets konto. Det förhållandet att teknikbolaget efter betalningsinställelsen genom förlikningsavtalet åtog sig att betala 500 000 kr medför ej att betalning skall anses ha skett i rätt tid. Eftersom teknikbolaget vid undertecknandet av förlikningsavtalet och betalningen av 500 000 kr hade ställt in sina betalningar samt med hänsyn till 3 § i förlikningsavtalet (försäljning av aktier till Siemens; red:s anm.) måste parterna ha insett risken för att teknikbolaget skulle försättas i konkurs.

Betalningen var otillbörlig eftersom den skedde då teknikbolaget var på obestånd och dessutom i förtid enligt inkråmsavtalet samt då teknikbolagets konkurs enligt 3 § i förlikningsavtalet kunde vara nära förestående. Sparbanken kände till alla dessa omständigheter.

Servicebolagets fordran enligt inkråmsavtalet på teknikbolaget var oprioriterad. Servicebolaget kan inte påräkna utdelning i teknikbolagets konkurs. Därigenom har utbetalningen varit till nackdel för teknikbolagets fordringsägare. Sparbanken hade inte förföljelse rätt till hypoteksegendomen.

Sparbanken har anfört följande till utveckling av sitt bestridande.

I januari 1993 fick Sparbanken kännedom om att servicebolagets hypoteksegenhet hade överförts till teknikbolaget. Banken inhämtade kreditupplysningar beträffande Teknikbolaget, som dock inte hade några betalningsanmärkningar. Eftersom banken genom inkråmsavtalet förlorat säkerheten för sin fordran på servicebolaget väckte banken talan mot teknikbolaget under återopande av förföljelse rätten enligt företagshypotekslagen. På grund av att förhandlingar om försäljning av aktierna i teknikbolaget pågick ville detta

bolag bilägga tvisten. Den 23 mars 1993 kom ett möte till stånd mellan banken och teknikbolaget. Sistnämnda bolag företrädades av VD:n H.N. (som också var VD i servicebolaget) och administratörerna (p.g.a. betalningsinställelsen) advokaterna F. och K. Dessa upplyste att försäljningen av aktierna i teknikbolaget var nära förestående. Efter tillstyrkan av administratörerna åtog sig teknikbolaget att betala 500 000 kr till servicebolaget samt att skriftligen bekräfta skulden eftersom denna var osäker till beloppet. Bankens prestation i avtalet var att återkalla talan.

Sparbanken är fel part i detta mål. Betalning har skett av teknikbolaget till servicebolaget och den var en amortering på teknikbolagets skuld till servicebolaget. Checkräkningskontot var inte spärrat för servicebolagets företrädare. Det vitsordas i och för sig att servicebolagets skuld till Sparbanken minskade i samband med inbetalningen. Det var servicebolaget och teknikbolaget som bestämde var pengarna skulle sättas in.

Förlikningsavtalet blev inte bindande på grund av bristande förutsättningar. Detta stod klart först nära teknikbolagets konkursutbrott. Först vid detta tillfälle blev teknikbolaget på obestånd.

Om TR:n skulle finna att betalning har mottagits av banken måste betalningen ha avsett någonting, eftersom teknikbolaget inte stod i skuld till Sparbanken. Den bör då betraktas som betalning för den hypoteksegendom i vilken banken hade förmånsrätt.

Betalningen om 500 000 kr skedde inte i förtid eftersom teknikbolaget, med den utformning inkrämsavtalet hade, var skyldigt att betala vid anmaning. Genom H.N., som var VD i både teknikbolaget och servicebolaget, träffade de båda bolagen avtal om betalningen d. 24 mars 1993. Betalningen var ordinär eftersom den tillstyrktes av administratörerna.

Sparbanken hade ingen anledning misstänka att teknikbolaget var på obestånd. I början av 1993 hade den tagit en kreditupplysning på bolaget och denna innehöll inga anmärkningar. Teknikbolaget var inte kund hos Sparbanken i Gävle. Det förhållandet att ett bolag ställer in betalningarna innebär inte att det är på obestånd. Vid tid-

punkten för betalningen var förutsättningarna mycket goda för en aktieöverlåtelse och för teknikbolagets fortbestånd.

Domskalet. Teknikbolaget har som skriftlig bevisning åberopat inkrämsavtalet och förlikningsavtalet. Sparbanken har inte åberopat någon skriftlig bevisning.

Teknikbolaget har som muntlig bevisning åberopat vittnesförhör med ekonomichefen A.J. och Sparbanken har åberopat vittnesförhör med kreditchefen K.K. och bankjuristen C-G.W..

En grundläggande fråga i målet är om Sparbanken kan anses som mottagare av betalningen om 500 000 kr.

I målet är följande ostridigt. Teknikbolaget inbetalade 500 000 kr på servicebolagets checkräkningskredit hos Sparbanken i enlighet med förlikningsavtalet mellan Sparbanken och teknikbolaget. Till följd av inbetalningen minskade servicebolagets skuld till Sparbanken.

Beloppet insattes således på servicebolagets konto. Det förhållandet, att servicebolagets skuld till Sparbanken därvid minskades, kan emellertid inte medföra att Sparbanken kan anses ha mottagit beloppet från teknikbolaget. Minskningen av skulden på kontot är en följd av rättsförhållandet mellan servicebolaget och Sparbanken, till följd varav servicebolaget får anses ha erlagt en betalning till Sparbanken.

Mot bakgrund av det anförda kan talan inte vinna bifall på de av konkursboet i första och andra hand åberopade grunderna. Konkursboets återstående grund för sin talan avser en analog tillämpning av 4 kap. 18 § KL. Bestämmelsen tar sikte på överlåtelse av egendom. Servicebolaget har inte överlätit någon egendom till Sparbanken, vilket konkursboet i och för sig inte heller har gjort gällande. Stadgandet kan tillämpas analogivis vid upplåtelse av begränsade sakrätter, se Walin-Palmer, Konkurslagen, s. 370, men något stöd för att tillämpa den analogivis på en betalning av i målet förevarande slag finns inte. Konkursboets talan kan därför inte vinna bifall.

Domslut. Käromålet lämnas utan bifall.

Konkursboet överklagade i Svea HovR och yrkade att HovR:n med ändring av TR:ns dom skulle förplikta Sparbanken att till konkursboet betala 500 000 kr jämte ränta därå från d. 1 april 1993 till dess betalning sker.

Sparbanken bestred ändring.

HovR:n (hovrättsråden Palmcrantz och Röst Andreasson, referent, samt tf. hovrättsassessorn Petra Bengtsson) anförde i dom d. 7 nov. 1996: Domskäl. Parterna har i HovR:n åberopat samma grunder och omständigheter till stöd för sin talan som vid TR:n.

Sparbanken har beträffande sin i andra hand åberopade grund för bestridande - dvs. att om rätten skulle finna att betalning har skett till banken, skall detta betraktas som en betalning för den egendom som omfattades av företagshypoteket - gjort gällande att betalningen till banken inte varit till nackdel för övriga borgenärer.

HovR:n gör följande bedömning.

HovR:n ansluter sig till en början till TR:ns bedömning att betalningen från teknikbolaget skall anses erlagd till servicebolaget och inte till Sparbanken. Konkursboet kan således inte på de i första och andra hand åberopade grunderna vinna bifall till sin talan.

Vad som härefter återstår för HovR:n att pröva är om återvinning kan ske från Sparbanken med stöd av en analog tillämpning av 4 kap. 18 KL (4:18). Vid denna prövning är utgångspunkten för HovR:n att teknikbolaget har betalat 500 000 kr till servicebolaget, att beloppet satts in på servicebolagets konto hos Sparbanken samt att servicebolagets skuld till Sparbanken därigenom minskat. Enligt HovR:ns mening är transaktionen mellan servicebolaget och Sparbanken att jämställa med en betalning. Frågan är därför om en sådan betalning av en skuld är att anse som en överlåtelse av egendom enligt vad som sägs i 4:18.

I 4:18 stadgas att om egendom som kan återvinnas har överlåtits till annan, har konkursboet samma rätt till återvinning mot denne, om han kände till eller borde ha känt till de omständigheter som grundar denna rätt. Med egendom avses såväl lös som fast egendom (jfr NJA II 1921 s. 471). Bestämmelsen anses analogivis även till-

lämplig vid upplåtelse av begränsade sakrätter (se bl.a. prop. 1975:6 s. 252). Dock framgår inte av förarbetena till bestämmelsen att med överlåtelse enligt 4:18 jämställs betalning. Inte heller i litteraturen synes den uppfattningen ha hävdats att 4:18 bör tillämpas analogivis i sådana fall. I reglerna om förutsättningarna för återvinning, 4 kap. 5-13 §§, vilka i viss mån kan sägas knyta an till bestämmelsen i 4:18, görs åtskillnad mellan återvinning av egendom och återvinning av betalning. 14:18 finns dock ingen hänvisning till de materiella bestämmelserna om återvinning av betalning.

4:18 anses inte heller vara någon vanlig återvinningsregel. Det rör sig i stället om en slags godtrosförvävsregel (se bl.a. Gertrud Lennander, Återvinning i konkurs, upplaga 2:1, 1994 s. 378 och där gjorda hänvisningar). Om återvinning sker med stöd av 4:18 är konkursboet sålunda skyldigt att återlämna eller låta avräkna det vederlag som medkontrahenten, dvs. i detta fall servicebolaget, givit gäldenären, teknikbolaget.

Återvinningsreglerna, och detta gäller i hög grad 4:18, är undantagsregler och detta bör, enligt HovR:ns mening, leda till att sådana regler lämpligen inte bör analogiseras utan synnerligen starka skäl (jfr Lennander a.a. s. 41).

Mot bakgrund av det sagda finner HovR:n att 4:18 analogivis inte bör tolkas på sådant sätt att den betalning - i form av att servicebolagets skuld till Sparbanken minskat - ryms inom stadgandet att egendom som överlåtits till annan kan återvinnas. HovR:n finner sålunda lika med TR:n att konkursboets talan inte heller kan bifallas på denna grund. TR:ns dom skall stå fast.

Domslut. HovR:n fastställer TR:ns dom.

Hovrättslagmannen Eklycke var av skiljaktig mening och anförde: Jag instämmer i majoritetens slutsats att betalningen från teknikbolaget skall anses erlagd till servicebolaget och inte till banken, till följd varav konkursboets talan inte kan bifallas på någon av de två först åberopade grunderna. När det sedan gäller den av konkursboet i sista hand åberopade grunden - att återvinning kan ske från

banken med stöd av en analog tillämpning av 4 kap. 18 § KL - gör jag följande bedömning.

En första förutsättning för att återvinning skall kunna äga rum med stöd av den nämnda bestämmelsen är att egendom som kan återvinnas har överlåtits till annan. Frågan inställer sig då till en början om den penningssumma - 500 000 kr - som betalats ut från teknikbolaget till servicebolaget kan anses utgöra egendom i den mening som avses i lagrummet. Den frågan synes inte uttryckligen berörd i förarbetena till 1921 års konkurslag, där en regel med motsvarande innebörd först togs upp; däremot framgår av förarbetena att avsikten inte varit annan än att all slags egendom avsågs bli omfattad av återvinningsmöjligheten. Språkligt sett förefaller det mig högst naturligt att se pengar som egendom. På annat ställe i konkurslagens regler om återvinning - 4 kap. 15 § 1 st. andra mening - har lagstiftaren uppenbarligen avsett att egendom skall kunna utgöras av pengar.

Men vad som framför allt talar för att även pengar måste omfattas av paragrafens egendomsbegrepp är att möjligheterna att skydda konkursboet mot otillbörliga transaktioner skulle minska drastiskt, om endast egendom i betydelsen handfasta föremål skulle kunna återvinnas. Sakligt sett finns det, menar jag, inga skäl för en sådan begränsning. Bestämmelsen i 4 kap. 18 § KL anknyter till alla de materiella återvinningsbestämmelserna i 5-13 §§ samma kapitel, och i de flesta av de fall som kan aktualiseras enligt dessa regler förutsätts att det är just pengar- och inte t.ex. lösa saker- som kan återvinnas till konkursboet. Regeln i 4 kap. 18 § bygger på grundtanken att möjligheten till återvinning inte skall gå förlorad enbart av den anledningen att den som gjort den återvinningsgrundande transaktionen med konkursgäldenären överlåter egendomen till en ondtroende tredje man. Detta syfte är naturligtvis lika starkt, oberoende av om det är pengar eller något annat som är föremål för överlåtelse. Det skulle vara stötande, sett från denna synpunkt, om det skulle vara möjligt att återvinna t.ex. premieobligationer och annan lättomsatt egendom men inte sedlar. Och om ett penningbelopp

överförs via överlämnande av sedlar eller exempelvis på elektronisk väg genom överföring mellan olika konton måste rimligen vara ointressant från de utgångspunkter som nu är aktuella.

För mig står det mot denna bakgrund klart att lagstiftarens avsikt måste ha varit att även pengar skall omfattas av återvinningsmöjligheten enligt 4 kap. 18 § KL. På grund härav och eftersom det på intet sätt strider mot regelns ordalydelse att även pengar innefattas, menar jag att bestämmelsen måste tolkas i enlighet med det anförda.

Nästa fråga blir då om penningbeloppet kommit banken tillhanda på sådant sätt att det varit fråga om en överlåtelse eller - för den händelse så inte kan anses vara fallet - om det varit fråga om en transaktion som är så likartad en överlåtelse att reglerna i 4 kap. 18 § ändå blir tillämpliga analogivis.

Utgångspunkten för bedömningen av denna fråga är att penningbeloppet utbetalats till servicebolaget genom insättning på bolagets bankkonto. Annat är inte utrett än att servicebolaget hade dispositionsrätten till kontot. Penningbeloppet måste därför anses ha kommit i servicebolagets besittning. Till följd av att kontot utvisade ett negativt saldo kom beloppet att omedelbart tas i anspråk för kreditgivarens - bankens - räkning. Denna transaktion måste enligt min mening anses grundad på det avtal mellan servicebolaget och banken som gällde för det ifrågavarande kontot och som bl.a. måste ha inneburit att inkommande penningbelopp vid negativt saldo skulle användas för att nedbringa servicebolagets skuld till banken. Man kan uttrycka det så att servicebolaget genom kreditavtalet i förväg till banken överlätit sin rätt till inkommande penningbelopp vid negativt saldo. Till detta kommer att - när det gäller den i målet aktuella transaktionen - servicebolagets ställföreträdare H.N. deltagit i den uppgörelse som lett fram till betalningen av penningbeloppet och uppenbarligen måste ha varit införstådd med att beloppet efter inbetalningen på servicebolagets konto skulle disponeras på det sätt som skett.

HovR:ns majoritet har anfört att transaktionen mellan servicebolaget och banken skall ses som en betalning och inte som en överlä-

telse, vilket skulle föranleda att 4 kap. 18 § KL inte kan tillämpas. Enligt min mening kan man inte göra den begreppsdistinktionen i förevarande sammanhang. En sak är huruvida penningbeloppet varit föremål för överlåtelse, dvs. huruvida det genom en åtgärd från servicebolagets sida rent faktiskt kommit i bankens ägo. Om så anses vara fallet, vilket jag menar, blir nästa fråga för vilket ändamål överlåtelsen har skett. Här kan man tänka sig t.ex. att det är fråga om en gåva, betalning för varor eller - som i detta fall - betalning för en penningsskuld. För tillämpligheten av 4 kap. 18 § KL är emellertid frågan om ändamålet med överlåtelsen ointressant; lagrummet ställer inte upp några krav på överlåtelsens kvalitet, t.ex. att det skall vara fråga om en benefik överlåtelse.

Med hänsyn till det anförda är det min uppfattning att det i målet aktuella penningbeloppet har kommit banken till handa genom en överlåtelseliknande transaktion som innebär att 4 kap. 18 § KL blir tillämplig. Detta ställningstagande leder i sin tur till att penningbeloppet kan återvinnas från banken till konkursboet, om rätt till återvinning skulle ha förelegat för konkursboet i förhållande till servicebolaget och banken känt till eller bort känna till de omständigheter som grundade denna rätt.

Konkursboet har, när det gäller rätten till återvinning i förhållande till servicebolaget, i första hand åberopat 4 kap. 10 § KL. Den regeln avser återgång av betalningen av en skuld i den situationen att betalning sker senare än tre månader före fristdagen. I förevarande fall är det ostridigt att betalningen skett i sådan tid att regeln är tillämplig. En ytterligare förutsättning för återgång är att - såvitt är aktuellt i detta mål - betalningen har skett i förtid och inte med hänsyn till omständigheterna ändå kan anses som ordinär. I denna del gör jag följande överväganden.

Det framgår av det s.k. inkrämsavtalet att avsikten var att servicebolagets fordran på teknikbolaget med anledning av inkrämsöverlåtelsen skulle kvarstå som "långsiktig" fordran och att någon ränta inte skulle utgå. Av den muntliga bevisningen har framgått att tanken var att fordringen skulle betalas först efter något år räknat

från d. 1 sept. 1992. Förlikningsavtalet, vilket träffas en dryg månad efter det att teknikbolaget inställt betalningarna och moderbolaget gått i konkurs, innebar att fordringen delvis infriades avsevärt tidigare än som förutsatts från början. Betalningen måste därför anses ha skett i förtid.

Frågan är då om betalningen ändå kan anses som ordinär. Den frågan har senast belysts av HD i rättsfallet NJA 1995 s. 688. Där uttalar HD bl.a. att återvinningsbestämmelserna är avsedda att träffa sådana betalningar vilka framstår såsom avvikande från det normala. Domstolen pekar vidare på uttalanden i litteraturen, enligt vilka som ordinära bör betraktas betalningar som objektivt sett inte har något med gäldenärens betalningssvårigheter och förestående konkurs att göra och där man objektivt sett inte kan misstänka att borgenären känt till gäldenärens betalningssvårigheter. Som en avgörande omständighet till förmån för ståndpunkten att betalningen inte skall anses som ordinär i det för HD aktuella fallet nämns att möjligheten av en amortering före förfallodagen inte förutsatts i kreditavtalet.

I det nu förevarande fallet har amorteringen ägt rum i förtid och utan stöd i inkrämsavtalet. Servicebolagets företrädare H.N. måste, när uppgörelsen om amorteringen träffades, givetvis ha varit väl medveten om moderbolagets konkurs och om teknikbolagets därmed inträffade insolvens. Mot denna bakgrund kan enligt min uppfattning betalningen inte anses som ordinär.

Det sagda innebär att betalningen från teknikbolaget till servicebolaget enligt min mening skulle ha grundat rätt till återvinning från servicebolaget redan på grund av reglerna i 4 kap. 10 § KL. När det sedan gäller bankens kännedom om de omständigheter som grundat denna rätt kan bara konstateras att företrädare för banken deltagit i den uppgörelse som lett fram till den förtida betalningen. De måste därvid ha varit fullt införstådda med dels att betalningen skedde i förtid i förhållande till inkrämsavtalet, dels att teknikbolaget hade ställt in betalningarna och att moderbolaget gått i konkurs.

Banken måste därigenom anses ha varit i sådan ond tro som är en förutsättning för återvinning enligt 4 kap. 18 § KL.

Slutsatsen av det anförda är att jag menar att konkursboets talan mot banken skall bifallas på den i sista hand åberopade grunden. Överröstad i denna del är jag i övrigt ense med majoriteten.

Konkursboet (ställföreträdare konkursförvaltaren advokaten L.G.) överklagade och yrkade att HD skulle bifalla käromålet.

Sparbanken, nu FöreningsSparbanken AB (ombud bankjuristen S.T.) bestred ändring.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, RevSkr T. hemställde i betänkande att HD skulle meddela följande dom: Domskäl. Elektrounion Teknik Aktiebolag och Elektrounion Service Aktiebolag var dotterbolag till Elektrounion Aktiebolag. Genom ett avtal d. 1 sept. 1992, benämnt inkråmsavtal, överlät servicebolaget sin verksamhet samt vissa tillgångar och skulder till teknikbolaget. Den 18 febr. 1993 ställde teknikbolaget in betalningarna. Följande dag försattes Elektrounion AB i konkurs.

Sedan Sparbanken Sverige AB d. 15 mars 1993 väckt talan mot teknikbolaget med yrkande att det skulle fastställas att banken hade rätt till betalning för en fordran på omkring 6,9 milj kr mot servicebolaget träffades d. 24 mars 1993 en förlikning mellan banken och teknikbolaget. Enligt avtalet åtog sig teknikbolaget att till banken bekräfta en skuld till banken om 2 155 000 kr avseende teknikbolagets köp av servicebolagets verksamhet samt att samma dag betala 500 000 kr till servicebolagets checkräkningskonto hos banken. Det är ostridigt att kontot uppvisade ett underskott. Betalning skedde såsom avtalats. Teknikbolaget försattes i konkurs d. 2 april 1993, servicebolaget d. 6 april samma år.

Frågan i HD är om teknikbolagets konkursbo har rätt till återvinning från banken av betalningen om 500 000 kr.

Enligt 4 kap. 18 § KL har, om egendom som kan återvinnas överlåtits till annan, konkursboet samma rätt till återvinning mot denne,

om han kände till eller borde ha känt till de omständigheter som grundar denna rätt.

Syftet med bestämmelsen är att rätten till återvinning skall bestå om egendom som har kunnat återvinnas överläts till en tredje man som är i ond tro. I doktrinen har konstaterats att bestämmelsen inte är en vanlig återvinningsregel, utan snarare en regel om godtrosvärv (se Lennander, Återvinning i konkurs, 2 uppl., 1994 s. 378).

Den omtvistade transaktionen avser pengar. I förarbetena till lagrummet (se bl.a. NJA II 1921 s. 471) sägs att stadgandet avser all slags egendom, fast såväl som lös, och även rättigheter. Ingenting tyder på att lagstiftaren har avsett att egendom i form av pengar inte skulle omfattas av bestämmelsen.

Genom betalningen av 500 000 kr till servicebolagets konto har teknikbolaget överlåtit äganderätten till pengarna till servicebolaget. Äganderätten har därefter genom en obligationsrättsligt giltig transaktion automatiskt överlåtits vidare från servicebolaget till banken för nedbringande av bolagets skuld till denna.

Egendom har alltså överlåtits till tredje man i enlighet med vad som sägs i 4 kap. 18 § KL. Beloppet kan vid detta förhållande återvinnas från banken om teknikbolagets konkursbo hade rätt till återvinning från servicebolaget och banken kände till eller borde ha känt till de omständigheter som grundade denna rätt.

I frågan om konkursboets rätt till återvinning från servicebolaget har boet, under åberopande av 4 kap. 10 § KL, hävdats att betalningen inte har varit ordinär och att den har skett i förtid inom tre månader före fristdagen.

Det är ostridigt att betalningen har skett inom den i lagrummet angivna fristen. I frågan om den har skett i förtid kan konstateras att det i avtalet d. 1 sept. 1992 sägs att det saldo som uppstått i avräkningen mellan parterna skall kvarstå som en långsiktig fordran/skuld samt att någon räntedebitering inte skall ske. Av förhöret med H.N., som företrätt båda parterna i avtalet, och teknikbolagets ekonomichef A.J. framgår att avsikten var att fordringen skulle betalas först efter något år. Betalningen, som skedde ett drygt halvår från

det att avtalet ingicks, måste med hänsyn härtill anses ha skett i förtid.

För att återvinning skall ske enligt 4 kap. 10 § KL krävs vidare att betalningen inte kan anses ha varit ordinär. I bl.a. doktrin och rättspraxis har anförts att en betalning är "normal" om den objektivt sett inte har någonting med gäldenärens betalningssvårigheter och förestående konkurs att göra (se Lennander, a.a. s. 239 och rättsfallet NJA 1995 s. 688). I förevarande fall har betalningen skett i förtid utan stöd i inkrämsavtalet och i en situation där Elektrounion var försatt i konkurs och teknikbolaget till följd därav ställt in betalningarna. Starka skäl talar därför för att betalningen har skett p.g.a. teknikbolagets prekära ekonomiska situation. Betalningen kan därför inte anses som ordinär.

Av det anförda följer att konkursboet får anses ha haft rätt till återvinning med stöd av reglerna i 4 kap. 10 § KL.

Slutligen krävs för att återvinning skall ske enligt 4 kap. 18 § KL att banken har ägt kännedom om de omständigheter som grundat konkursboets rätt till återvinning. Vid bedömningen av bankens eventuellt onda tro måste beaktas att banken, efter att enligt vad förhöret med banktjänstemannen K.K. ger vid handen i januari eller början av februari 1993 ha fått kännedom om inkrämsavtalet, väckt talan mot teknikbolaget för att därefter träffa den förlikning i vilken betalningen ingick som ett villkor. Det framstår som uteslutet att banken därvid inte skulle ha känt till de förhållanden i bolaget som varit för handen vid betalningen. Banken har således varit i ond tro och skall därför förpliktas att betala tillbaka det omtvistade beloppet till konkursboet. Om yrkad ränta råder inte tvist.

Domslut. Med ändring av HovR:ns dom förpliktar HD FöreningsSparbanken Aktiebolag att genast till Elektrounion Teknik Aktiebolags konkursbo betala 500 000 kr jämte ränta enligt 4 kap. 15 § 1 st. andra meningen KL från d. 1 april 1993 till dess betalning sker.

HD (JustR:n Gregow, Lars K. Beckman, Nyström, Lennander, referent, och Victor) beslöt följande dom: Domskäl. Konkursboet

har i HD frånfallit de grunder boet åberopat i första och andra hand i HovR:n och yrkat bifall enligt sin i sista hand åberopade grund där.

Utgångspunkten för bedömningen i HD är således, att Elektrounion Teknik Aktiebolag (teknikbolaget) har infriat sin skuld till Elektrounion Service Aktiebolag (servicebolaget) genom att betala in 500 000 kr på servicebolagets checkräkningskonto i Sparbanken och att servicebolaget då beloppet insattes på kontot, vilket utvisade ett minussaldo, har erlagt motsvarande betalning till banken. Frågan i HD gäller huruvida bestämmelsen i 4 kap. 18 § KL (1987:672) kan tillämpas på den sistnämnda betalningen och om återvinning därför kan ske från banken i teknikbolagets konkurs.

Ett bifall till en återvinningstalan innebär i princip att den ifrågasatta rättshandlingen, t.ex. en gåva eller en betalning, går tillbaka. Detta betyder i sin tur att utväxlade prestationer skall återbäras eller, i förekommande fall, att ersättning för egendomens värde skall utges. Återvinns en gåva gäller således i första hand att den egendom gåvotagaren erhållit skall lämnas tillbaka. Då återvinning sker av en betalning blir följden som regel att en summa pengar motsvarande det belopp som erhållits genom betalningen skall överlämnas till konkursboet.

Om den egendom som gäldenären har utgivit har överlåtits av mottagaren till tredje man kan en tillämpning av 4 kap. 18 § KL bli aktuell. Enligt denna bestämmelse har konkursboet, om egendom som kan återvinnas har överlåtits till annan, samma rätt till återvinning mot denne, om han kände till eller borde ha känt till de omständigheter som grundar denna rätt. (Se härtill t.ex. Walin & Palmer, Konkurslagen s. 369 ff. och Lennander, Återvinning i konkurs, 2 uppl. 1994, s. 197, 315 och 377 ff.)

Att penningmedel i olika former utgör egendom står klart (jfr också t.ex. 4 kap. 15 § 1 st. andra meningen KL). Stadgandet i 4 kap. 18 § samma lag åsyftar all slags egendom, fast egendom såväl som rättigheter. Även ett penningbelopp omfattas därför av bestämmelsen.

Ett penningbelopp kan överlåtas t.ex. genom gåva. Det vanliga är dock att pengar överförs genom betalning. I en betalning kan som ett väsentligt moment sägas ingå en överlåtelse av ett penningbelopp. Trots det sagda saknas det i praktiken oftast möjlighet att tillämpa 4 kap. 18 § KL, då egendomen utgörs av en summa pengar och de ifrågasatta rättshandlingarna av betalningar. Skälet till detta är att det i de flesta fall brister i kravet på identitet mellan det penningbelopp gäldenären erlagt till borgenären och det penningbelopp borgenären i sin tur erlagt till någon av sina egna borgenärer. Erforderlig identitet mellan det penningbelopp borgenären erhåller och det han själv erlägger kan dock föreligga i vissa fall, framför allt då de båda betalningarna sker i ett sammanhang. Om gäldenären betalar en borgenär och borgenären samtidigt låter de penningmedel han erhåller gå vidare till en av sina egna borgenärer som betalning av en skuld han har till denne, kan omständigheterna således vara sådana att det aktuella penningbeloppet kan anses överlåtet till den sistnämnde.

I förevarande fall kan situationen beskrivas, såsom den skiljaktige ledamoten i HovR:n har gjort, på följande sätt. Penningbeloppet har utbetalats till servicebolaget genom insättning på bolagets bankkonto. Annat är inte utrett än att servicebolaget hade dispositionsrätten till kontot. Till följd av att kontot utvisade ett negativt saldo kom beloppet emellertid att omedelbart tas i anspråk för kreditgivarens - bankens - räkning. Denna transaktion måste anses grundad på det avtal mellan servicebolaget och banken som gällde för det ifrågasvarande kontot och som bl.a. måste ha inneburit att inkommande penningbelopp vid negativt saldo skulle användas för att nedbringa servicebolagets skuld till banken. Man kan uttrycka det så att servicebolaget genom kreditavtalet i förväg till banken överlåtit sin rätt till inkommande penningbelopp vid negativt saldo. Till detta kommer att - när det gäller den i målet aktuella transaktionen - servicebolagets ställföreträdare H.N. deltagit i den uppgörelse som lett fram till betalningen av penningbeloppet och uppenbarligen måste

ha varit införstådd med att beloppet efter inbetalningen på servicebolagets konto skulle disponeras på det sätt som skett.

Det anförda innebär att det i målet aktuella penningbeloppet har kommit banken till handa på ett sådant sätt att bestämmelsen i 4 kap. 18 § KL blir tillämplig.

För att återvinning skall kunna ske från banken i teknikbolagets konkurs fordras enligt 4 kap. 18 § KL dels att den betalning som teknikbolaget erlade till servicebolaget hade kunnat återvinnas, dels att banken var i ond tro beträffande de faktiska omständigheter som gjorde den betalningen återvinningsbar. Omständigheter som hänför sig till betalningen från servicebolaget till banken saknar däremot betydelse för den nu aktuella bedömningen.

Avgörande är således till att börja med om återvinning hade kunnat ske av den betalning som teknikbolaget erlade till servicebolaget. Konkursboet har härvid i första hand åberopat reglerna om återvinning av betalning som gjorts i förtid, 4 kap. 10 § KL. Det är ostridigt att betalningen har skett inom den i lagrummet angivna fristen.

Av det s.k. inkrämsavtalet framgår att avsikten var att servicebolagets resterande fordran på teknikbolaget med anledning av inkrämsöverlåtelsen skulle kvarstå som "långsiktig" fordran och att någon ränta inte skulle utgå. Utredningen i målet ger också vid handen att tanken var att fordringen skulle betalas först efter något år räknat från d. 1 sept. 1992. Den delbetalning som erlades d. 24 mars 1993 innebar således att fordringen i denna del infriades betydligt tidigare än som förutsatts från början. Den har därför skett i förtid. Betalningen som har gjorts efter det att teknikbolaget inställt sina betalningar kan inte anses ordinär.

Det sagda innebär att betalningen till servicebolaget hade kunnat återvinnas enligt 4 kap. 10 § KL, under den ytterligare förutsättningen att den var till nackdel för åtminstone någon annan av teknikbolagets borgenärer. Det är ostridigt att servicebolagets fordran var oprioriterad. Förhållandena är sådana att nackdelsrekvisitet får anses uppfyllt.

För att återvinning skall kunna ske från banken fordras därutöver att banken kände till eller borde ha känt till de faktiska omständigheter som gjorde betalningen från teknikbolaget till servicebolaget återvinningsbar. I detta hänseende kan konstateras att företrädare för banken deltog i den uppgörelse som ledde fram till betalningen. De måste därvid ha varit fullt införstådda med omständigheterna kring denna, såsom att betalningen skedde före den tidpunkt som avsetts i inkråmsavtalet och att teknikbolaget hade ställt in betalningarna. Banken måste därigenom anses ha varit i sådan ond tro som avses i 4 kap. 18 § KL.

I fråga om ränta på återvinningsbeloppet råder inte tvist.

På grund av det anförda skall konkursboets talan mot banken bifallas.

Domslut. Med ändring av HovR:ns dom i huvudsaken förpliktar HD FöreningsSparbanken AB att till Elektrounion Teknik Aktiebolags konkursbo betala 500 000 kr jämte ränta enligt 5 § räntelagen från d. 1 april 1993 till och med dagen för HD:s dom och enligt 6 § räntelagen för tiden därefter till dess betalning sker.

HD:s dom meddelades d. 26 juni 2001 (mål nr T 3792-96).